

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 1509

Yayın Koordinatörü:

Murat Aydemir

DOĞU IŞIĞI 4

Karşılaştırmalı Metinler

Ali Haydar Haksal

Yayına Hazırlayan:

Mehmet Özger

Editör:

Veysel Altuntaş

İç Tasarım:

R. Ahmet Akay

Kapak Tasarımı:

Yılmaz Cahit Aydın

ISBN: 978-625-428-727-5

1. Baskı, Haziran 2025, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret
İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 14.02.2025 tarih ve 196
sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI:

Ostim OSB Mahallesi, 1256. Cadde, No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

DOĞU IŞIĞI

KARŞILAŞTIRMALI METİNLER

- 4 -

ALİ HAYDAR HAKSAL

ALİ HAYDAR HAKSAL; 16 Mayıs 1951'de Bingöl, Yayladere'ye bağlı Hasköy'de doğdu. İlkokulu, üçüncü sınıf dâhil babasının yanında okudu. 1960 yılında babasını kaybetti. Babasının ölümünden sonra beş yıl okumaya ara verdi. Elazığ İmam Hatip Lisesini bitirdi (1975). Erzurum'da Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi (1979). Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslâm Düşüncesi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yaptı. *Kur'an-ı Kerim'de Güzel Kavramı* adlı tezi hazırladı.

Bir grup arkadaşıyla birlikte *Yedi İklim* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. 1987 tarihinden itibaren aylık olarak yayımlanmaya başlayan derginin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. Dergi yayımını hâlen sürdürüyor.

Sesim Bana Yetmiyor adlı öykü kitabı ile 1987 yılı Türkiye Yazarlar Birliği hikâye ödülünü, *Yitik Yaşamın Güncesi* adlı romanıyla Tuzla Belediyesi roman yarışması ikincilik ödülünü, *Güneşe Koşan Adam* öykü kitabı ile 2013 yılı Ömer Seyfettin hikâye yarışması ödülünü aldı. Haksal'a ayrıca Sezai Karakoç ile ilgili çalışmalarından dolayı 2014 yılında Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul şubesi tarafından da ödül verildi.

Öykü çalışmalarına lise yıllarında başladı. *Mavera, Yönelişler, İslâm, Kayıtlar, Yedi İklim, Yansına, Kaçak Yayın, Anadolu Gençlik, Yeni Dünya, EDEP, Türk Dili, Yeni Devir, Milli Gazete* gibi dergi ve gazetelerde öykü ve yazıları yayımlandı. Hâlen *Milli Gazete*'de köşe yazıları yayımlanıyor. Ülke içinde çok sayıda konferans verdi.

Öykü çalışmalarına lise yıllarında başlayan Ali Haydar Haksal'ın; *Mavera, Yönelişler, İslâm, Kayıtlar, Yedi İklim, Yansına, Kaçak Yayın, Anadolu Gençlik, Yeni Dünya, Edep, Türk Dili, Yeni Devir, Milli Gazete* gibi dergi ve gazetelerde öykü ve yazıları yayımlandı.

Yayımlanmış Kitapları:

Öykü: *Evdeki Yabancı*, 1986 • *Sesim Bana Yetmiyor*, 1987 • *Sarıldığım Söğük Bir Ceset*, 1988 • *Sokağın Adı Issız*, 1989 • *Ay Işığında Vav'ın Odası*, 1991 • *Zamanların Öyküsü*, 1994 • *Yalnızlık Sarkacı*, 1996 • *Kuşkonmazda Konuşan Adam* 1998 • *İçim Su Berraklığında*, 2000, • *Kapıda Bir Çift Ayakkabı*, 2002 • *Renklerin Dansı*, 2004 • *Rüya Rüya İçinde*, 2011 • *Ruh Denizi*, 2012. • *Güneşe Koşan Adam*, 2013. • *Aradan Geçen Uzun Yıllar*, 2017 • *Ses ve Gölge*, 2018 • *Kalemin Ucu*, 2019.

Roman: *Yitik Yaşamın Güncesi*, 2002 • *İki Ateş Arasında*, 2007 • *Anzelha ile İbrahim*, 2012 • *Hüzün*, 2014, • *Kör Kuyu*, 2017 • *Mum ile Pervane*, 2018.

Anlatı: *Sevgili'nin Yol Arkadaşı Hz. Ebû Bekir*, 2011 • *Sevgilinin Hak Dilli Arkadaşı Hz. Ömer*, 2013. • *Sevgili'nin Hayâ Timsali Arkadaşı Hz. Osman*, 2014 • *Toprağın Babası Hz. Ali*, 2016.

Monografi-Araştırma: *Âkif Duruşlu Âsım*, 2006 • *Necip Fazıl: Büyük Doğu İrmağı*, 2007 • *Sezai Karakoç: Elegîmsâğmalarda Gökanıtı*, 2007 • *Rasim Özdenören: Ruh Denizinden Öyküler*, 2008 • *Doğu Büyüsü "Ah Kudüs"*, 2010 • *Kendilik ve Edebiyat*, 2014 • *Bir Medeniyet Şairi Akif İnan*, 2015 • *Zarif Şair Cahit Zarifoğlu*, 2015 • *Doğu Işığı I Endülüs, İspanya, Girit*, 2022 • *Doğu Işığı II, Rusya*, 2023. *Doğu Işığı III, Fransa*, 2024, *Alâeddin Özdenören*, 2024. • *Erdem Bayazıt*, 2024.

Deneme: *Gelişi/Güzel*, 1987 • *Oruç Çağrısı*, 2007 • *Öykü Ağacı*, 2007 • *Güncel Sorunlar Karşısında Müslümanca Duruş*, 2016 • *Adaleti Ayakta Tutmak*, 2017 • *Felâketin Eşiği Suriye*, 2019 • *İslâm'ın Yenileyici Işığında*, • 2022. *Hangi Dil*, 2022.

Şiir: *Dolunay Bestesi*, 2019 • *Gül Mayıs Gülü*, 2024.

İçindekiler

VII	Ön Söz: Ey Kudüs
1	Chateaubriand ve Dirilen Haçlı Ruhı
13	Ah Kudüs!
33	Doğu Büyüsü
42	<i>Dünya Nimetleri</i> 'nden Tatmaya Yönelen, Doğu ile Batı Arasında Kalan Bir Yalnız İnsan: André Gide
77	Deha ile Yetenek Arasındaki Uçurumda Bir Yalnız Adam: Oscar Wilde
90	Oscar Wilde'da Doğu İmgesi ve Hayal Gücü
119	Cervantes ve Örnek Alınacak Hikâyeler
167	Cervantes ve İngiliz İspanyol Kadını
182	Örnek Alınacak Hikâyeler'deki Göndermeler ve Bazı Dikkatler
193	Huxley'in Ada'sında Profesyonel Ölüm İzleyicisi Gazeteci Will...
207	Bir Yabancı'nın İçeriden Müslümanlara Bakışı
	ve Bugün
236	Seküler Edebiyat ve Filistin
239	Sanat ile Düşüncenin İç İçeliği
242	İnsanlığın Acısı

245	Siyonist Vahşetin Sınırsızlığı
248	Vicdan ve Ahlâk
251	Susma Zamanı
254	Umutsuzluk Korkaklara Özgü
257	Soykırım Batı'nın Genlerinde Var: Vicdanların Uyanışı
260	İnançta İnsanlık Farkı
263	İnsanlık Sahnesinin Tiyatrosu
267	Kaynakça

Ön Söz

Ey Kudüs

Kudüs'e bakışımız "Ey!" ile dir. "Ey!", onurlu şehre onurlu bir sesleniştir. İnsanın şehrinin, dolayısıyla kendisini onaylar bu bakış.

Şehir canlı bir ruh taşır tıpkı insan gibi.

Sahabiden beri süregelen bir hitap geleneğidir "Ey!", "Ey Ebû Bekir! Ey Ömer!" gibi. "Ey Kudüs... Ey Şam... Ey Mekke... Ey Medine... Ey İstanbul..." Endülüs şehirleri "Ey!" hitabına muhatap değiller artık. Özlerinden ve ruhlarından uzaklaştılar çünkü.

Şehirlere ruhlarını inançlar verir. Şehirler, zamanla bir kültür havzasına dönüşürler.

Peygamberlerin doğup büyüdüğü şehirler olduğu gibi, yaşadığı ve kurduğu şehirler de var. Kudüs, bir merkez. Peygamberlerin doğup büyüdüğü bir şehir. Birçok peygamberin uğrak, yaşama ve sahipleniş yeri. Ve Müslümanların ilk kiblesi.

Bir medeniyet kendi şehrinin kurarken ruhunu da ona verir. O ruha yabancılıklar kolay kolay giremez. Önceden kurulmuş bir şehre yeni bir ruhun sinmesi zaman alır. Onu kendine dönüştürmesi ve kalp etmesi de güçlü ve hakiki bir ruha bağlıdır. Güçlü bir soluk güçlü bir ruh ile dir.

İnsanlık tarihine bir bağış ve örnektir Kudüs.

Tarihin bize bağışı ise zaman içindedir.

İlk atadan Sevgili'ye kadarki zamandan beri birçok peygamber Kudüs'te konakladı. Hepsi kendi ruhundan ona bir şeyler verdi. Zengin bir ruh sahibidir Kudüs.

Sevgili'nin Yüce Yaratıcısı'na yükselişinin tanığıdır Kudüs. Mucize içinde mucizeler taşır.

Büyük bir sevginin ve aşkın olduğu bir yere şeytanlar da musallat olur. Zalimleşir ve o ruhu dağıtmaya çabalar, sınır tanımazlar onlar.

Tarihin en kanlı toprağıdır Kudüs. Bu da onun makus kaderidir. O zalim eller ellerini kanla yıkamaya alışkındırlar.

Tarih boyunca mazlumların zalimlerle çatıştığı tek belde.

İnsanlık Kudüs'ün kanlı gömleğine bürünür.

Kudüs ise barış ve sevginin sığınağı olmayı hedefler. Kendisi insanlık tarihinin renklerini, ruhlarını, erdemlerini, peygamberler ruhundan doğma güzellikleri insanlığa sunma çabasıdadır.

Kudüs'ün hakiki damarında olmasından rahatsızlık duyulur öteden beri. Eli kanlıların ruhu, karanlık dehlizlerde gezinmek, bir gün başlarını oradan çıkarmak için bir fırsat kollar. Peygamberlerine zulmetmekten asla geri kalmazlar o zalimler.

Sevgili'nin ayak bastığı Kudüs'te, peygamberlerin ruhlarıyla namaza durduğu ve yükseldiği bu şehir şeriftir yani kutsanmıştır. Kutlu bir şehirdir Kudüs-i şerif...

Bu, bizim bakışımızdır oraya.

Bir de Batı'dan bir bakış var Kudüs'e. İlenme, öfke ve haset içerir. Yüzyıllar boyunca hep bir "Ah!" iledir bu bakış. Bu altın şehir ne zenginlikler taşır içinde. Şehre hep maddi

bir bakışla bakan Batı, toplu bir saldırıyla şehri ele geçirirken kendinden olmayanların kökünü kuruttu, topraklarını kanla kazıdı. Kanlı ruhunu soluksuz sürdürür orada. İslâm'ın adalet ve sevgi dolu bakışının zerresini bile kendine örnek almaz. O, ruhunun karanlık dehlizinden kan püskürtür. Başaramayınca “Ah!” edip durur.

Bir eserime ilk kez bir sunuş yazıyorum. Eserimin kendisi baştan sona bir sunuştur benim için. Burada vereceğim kimi ipuçları eserin bütününe tanımlamaya elbette yetmez.

Bu çalışmaya nasıl başladık, çalışma nasıl gelişti? Öteden beri okuduğumuz Batılı düşünür ve sanatçıların eserlerinden, İslâm'dan kiminin olumlu kiminin olumsuz etkilendiğini anladık. Kimi zaman onların eserlerinde karşılaştığımız İslâmî bir deyim, bir kavram, Kur'an'dan bir âyet, Peygamberimize ilişkin bir gönderme, bir Müslüman ismi bizi duygusalığa iter, heyecanlandırır. Dostoyevski'nin *Ölü Bir Evden Hatıralar*'ında bir Müslüman olan Ali'nin adının geçişi, ondan övgüyle söz edişi örneğinde olduğu gibi. Kaldı ki Dostoyevski Ali'ye Rusça öğrettiğini, onun kendisinden etkilendiğini söyler. Bir yandan kendisi ondan etkilenirken bir yandan da onu etkilemeye çabalar aslında bir Ortodoks Hristiyan olarak. Dostoyevski, Çerkez Ali ve ağabeyleriyle tanışmasıyla onların diğer mahkûm Ruslardan daha kişilikli olduklarını anlar. Bu durum onun Ortodoks Hristiyanlığına daha sıkı bağlanmasına neden olur. Batılı kimi yazarlar, düşünürler İslâm'a ve Müslümanlara karşı daha katılaşırlarken kimileri de İslâm'dan etkilenirler. Sanatlarında açılım kazanırlar bu sayede. Bu konuda verilebilecek birçok örnek var.

1992 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Düşüncesi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladığımda önüme yeni bir yol açıldı. İslâm Düşüncesinin Batı

düşüncesi üzerinde etkileri konulu ilk çalışmamız Chateaubriand'ın *Paris-Kudüs Yolculuğu* üzerine oldu. Bu çalışmamızın ardından toplu okumalarımızla 1992 ile 2010 yılları arasında bu eser meydana geldi. Tamamlanabilmiş değil. Kimi okumalarımızı yazıya aktaramadık. Kazancakis, Tolstoy, Renan, Dante gibi. Bu, uzun soluklu bir çalışma gerektiriyor ama bu çalışmanın devamı olan iki kitap da bitmek üzere.

Dostoyevski ile ilgili yayımladığımız kimi çalışmalarımızı bu esere dâhil etmedik. Çünkü henüz onu bir bütün olarak tamamlamış değiliz. Cervantes'in *Donquijote* romanını bu esere dâhil etmeyi çok arzu ederdik ama nasibi bu eser değilmiş. Okumalarımızı tamamladığımız hâlde beklemeye almak durumunda kaldık.

André Gide ile Oscar Wilde'ın çalışmalarımızda hemen bütün eserlerini ve farklı çevirilerini inceledik. En küçük ayrıntıyı bile dikkate aldık. İlginç sonuçlara vardık.

Kültürde de bir Haçlı seferi var. Bu, bugün de sürüyor. Siyasal bir hareketin ruhunu kavramak için kültür ve düşünce tarihini iyi bilmek gerekir. Savaşların ve işgallerin asıl ruhunu orada bulabiliriz. Siyasa adamları sadece birer uygulayıcıdır. Bir millete ruh veren, onları yönlendiren sanat ve düşüncedir.

Bu eserde bunu ortaya koymaya çalıştık.

Ali Haydar HAKSAL

Chateaubriand ve Dirilen Haçlı Ruh

Hayat, algılanış değerleri ile birlikte yürür. Doğu ile Batı'ya değerleri düzleminde bakmak yerinde olur. Çünkü her kültürün, düşüncenin bir bakış açısı, anlayışı vardır. Doğu'ya, Batı düşüncesi mantalitesi içinde bir yaklaşım bizi yanlış sonuç ve değerlendirmelere sürükler. Hayat tarzı, biçimi, değerleri, düşüncüsü bütünüyle farklıdır Doğu'nun. İslâm düşüncesinde her insan bir değerdir. Batı düşüncesinde bu farklıdır. Geçmişte de günümüzde de böyledir.

Etkilenmeler her zaman için vardır. Karşıt kültürlerin buluşmaları birtakım dönüşümler gerçekleştirmiştir. Karşıt kültürlerin sıcak temaslarından sağlıklı bir ortam doğmaz. Bazen beklenmedik sonuçlar doğar hatta. Saçma olanın öne çıktığı çok olmuştur. Bir kargaşayla yürür bütün bunlar.

Bakış, algılayış, yorum durumu kavramada önemli özelliklerdir. Biz, bugün geriye dönüp baktığımızda daha soğukkanlıyız. Geçmiş bir bütün içinde değerlendirip yorumlarsak sağlıklı bir sonuca varabiliriz. Geleceği de bu anlamada anlamlı kılabiliriz. Geçmiş toplumları değerlendirirken yaptığımız yargılama değildir. Yargılasak bile bunun bir sonuç elde edemeyeceğimizi biliriz. Buna, şunu örnek vermek

istiyorum: *Paris-Kudüs Yolculuğu*'nda Chateaubriand'ın Müslüman mezar taşlarına bakarken duyduğu öfkenin yansımaları buluruz. Bir gezi yazısı olan bu çalışma sonradan yazılmıştır. Notlar olsa da bunlar sonradan birleştirilmiştir. Ama bir bilinçaltı sorunu öne çıkar eserinde. Öfke, nefret, acımasızlık ve dehşet duyguları birlikte âdeta patlayıverir. Yaşayışlarındaki sevgi ve nefret kendi konum ve yerini belirler. Bu bakış ve algılayış biçimi Batı toplumunun bir özelliğidir. Kendi için var olan ben'in çıkar ilişkilerine oturduğu, dar anlamıyla dinsel ve ırksal özellikler taşıdığı doğrudur. "Türk mezarlarına bakarken kendimi şöyle avutuyordum: Bu mezarlar Yunanistan'ı fetheden barbarların harabeye çevirdikleri toprak üzerinde bir gün hayattan uzaklaştıklarını hatırlatıyordu."¹ Üzerinden geçtiği bu toprağın özellikleri -kültür, uygarlık, insan- önemlidir bir gezgin için. Bunlar bir bütünlük içinde algılandığında net bir bakış olur bizim için. Sanatçı bir kişilik için gözlem ve görmek önemlidir. Bunlar başlı başına değil ama bir sanat ürünü için önemli unsurlardır. Düz bir bakış ile kaba bir tasnif yapmak olasıdır. Ama bu, bir yığın olur sonuçta. Ayrıntılara ulaşmak başka açılardan görme, anlama ve tanıma ile mümkündür.

Toplumların kişiliklerini sanat eserlerinde görürüz. Şiir, roman, öykü, mimari, söyleşi, masal, destan gibi bütün emek ürünü olan üst değerler. Bu üst değerler, kendi asli konumlarıyla var ve anlamlıdır. Yoksa sıradanlığın hiçbir varlığı ve anlamı olmaz hayatta. Mezar taşlarına bakarken uygarlığın, sanat değerinin varlığı göz ardı edilmiş olur.

Hayat bir hikmetler bütünüdür. Böyle bakıldığında yapılanlara ve yapılacaklara bir anlam, bir özellik yükleyebiliriz. Öfkeyi öne sürerek gerekenleri alamayabiliriz. Yoksa

¹ Chateaubriand, *Paris-Kudüs Yolculuğu*, c. I, çev. Oğuz Peltek, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, s. 27.